

Eva Jagodic

KO SI ENKRAT PREBRAL SLOVAR, JE VSE OSTALO SAMO ŠE REMIKS

Šušlja se, da so pesniki mojstri besede. Da znajo zapeljati z besedami in v nas vzbuditi nevihto, nas pomiriti, razveseliti, spraviti v jok, odstreti spomine, uvideti resnico, nam razgaliti sočloveka ... vse to in še več menda da znajo. In to na tako poseben, precizen način, da ne samo, da ljudje o tem pišejo študije, o tem se celo predava na fakultetah. O tem, kaj je pesnik želel povedati. Kajti vsem Slovencem ljub »Gospod natakak, še en konjak, prosim!«, ki ga je menda v kavarni izdaval Menart, ne govori samo o želji po pijači. In Rilke v resnici ni imel v mislih graciozne velike črne mačke, ko je spisal verze o panterjevi ujetosti za rešetkami. In če bi se nekoč našel poet, ki bi zapisal, kako da je menda pozabil v pralni stroj dati krpico za lovljenje barve in bo zdaj vse perilo modro, zaradi tistega novega puloverja, ki pušča barvo, bi se gotovo našel strokovnjak, ki bi učil, kako je avtor v resnici želel izraziti otožnost spomina na modre oči svoje mladostne ljubezni, v katerih se je zrcalilo sinje modro nebo, ki se je raztezalo nad modrim morjem.

A tega gotovo ne bi razumel vsak od nas, saj smo si ljudje v dojemanju besed različni. Vsi poznamo njihov pomen, vsem nam je jasno, kaj posamezna beseda sama po sebi pomeni, a ko jih premešamo v določen vrstni red, vsak od nas v njih razbere nekaj drugega. Tako bi v primeru obarvanega perila nekdo morda razbral spomin na izgubljeno modrooko ljubezen, drugi obžalovanje, ker avtor ni storil vsega, kar bi lahko, da bi preprečil življenjsko

situacijo, s katero se sooča danes, tretji pa bi omenjeni zapis razumel brez vseh prenesenih in skritih pomenov. Pesnik si je pulil lase, ker je bila uničena njegova najljubša majica, in je svoje občutje prelin na papir, saj so besede njegov najboljši način izražanja tega, kar doživlja. Tako pač je, vsak od nas kdaj iste besede in stavke razume popolnoma drugače kot nekdo drug. Do tega ima tudi vso pravico. Zakaj? Izposodimo si misel Rolanda Barthesa, filozofa in literarnega teoretika, ki se je v eni svojih teorij ukvarjal z razumevanjem in interpretacijo besedil ter jo zapisal v eseju z naslovom *Smrt avtorja*. Govori o moči in vplivu, ki ju ima avtor pri branju in analiziranju posameznega besedila, in moči bralca, ki lahko ignorira ozadje nastanka posameznega dela ter se osredotoči na delo samo. V do tedaj uveljavljenih teorijah se je interpretacija namreč formulirala skozi avtorja, njegovo osebo, življenje, njegove želje in interese. Barthes trdi, da besedilo z interpretiranjem skozi avtorja in direktnim povezovanjem z njim izgubi svojo moč, saj nenadoma postane pomembnejša informacija, ki v delu sploh ni zapisana, kot pa besede, ki jih dejansko beremo na papirju. Raziskava avtorjevega ozadja, obdobja, v katerem je deloval, njegova politična in socialna prepričanja, kontekst, v katerem je besedilo nastalo, ter interpretacija glede na zbrane informacije tekst le omejuje in ga razlaga zgolj kot njega samega in ne kot nosilca sporočila. Ravno zaradi subjektivnosti bralca je torej besedilo samo po sebi nezmožno resnično zajeti vsa avtorjeva občutja, vtise, strasti, humor. Ta trditev pripelje do Barthesove glavne teze, namreč da bralec nosi veliko več odgovornosti do besedila kot avtor. Kompleksnost različnih konotacij in izkušenj, ki jih avtor prelije v besedilo, se namreč izniči ob stiku z bralcem. Bralec namreč do besedila nima vnaprej vzpostavljenega osebnega odnosa. Barthes tako trdi, da »enotnost teksta ne obstaja več v točki njegovega izvora, ampak v točki njegovega sprejema«, torej pri bralcu. Rojstvo bralca pa se lahko zgodi zgolj s smrtjo avtorja.¹ Tako torej nobenega od različnih razumevanj modrega perila v pralnem stroju ne moremo označiti za napačnega, saj je vsak od bralcev sporočilo interpretiral skozi svoje okoliščine in asociacije, namesto da bi se ukvarjal s tem, kdo je pesnik bil, ali je živel ob širnem modrem morju, ali je res kdaj bil zaljubljen v modrooko deklo, ali je obžaloval svoje življenjske odločitve, ali pa je bil samo izgubljen poet, ki je raje sanjaril, kot pa se loteval gospodinjskih opravil.

Tovrstna odstopanja v razumevanju pa se ne dogajajo samo, kadar se ukvarjamo z literaturo, seveda ne. S tem se srečujemo na vsakodnevni ravni, pri čemer se ravno najbolj pokaže, kako vsak od nas sporočila razume skozi sebe in svoje izkušnje in se ne ukvarja prav dosti s tem, od kod izhaja avtor. Če prijateljici denimo rečem »Tinka, zate imam nujna navodila« in jo povabim, naj stopi z mano, bi vsakdo okoli naju pomislil, kako da se nama obeta kratek pogovor strokovne narave, od katerega bodo odvisna najina prihodnja dejanja. To, da s tem samo zavajam okolico, da ne bi razbrala, da jo vabim, naj se mi pridruži pri kajenju in si privoščič nekaj minut zabušavanja, je pač stvar najine skupne pretekle izkušnje, ki je ljudje okrog naju nimajo, zato sporočilo dojemajo na podlagi tistega, kar sami vedo. Sicer pa ni odvisno samo od pretekle izkušnje, lahko gre tudi za popolnoma osebno dožemanje

¹ Barthes, Roland. »Smrt avtorja«. Sodobna literarna teorija. Ljubljana: Krtina, 1995.

situacije. Zlasti se to pozna, kadar se ista beseda uporablja v več različnih kontekstih. Marsikatera je taka, ampak verjetno bo najlažje, če samo spomnim, koliko različnih občutij lahko izrazimo s pomočjo uporabe istih vulgarnih besed. Seveda pa se to dogaja tudi v prijaznem vsakodnevnem jeziku, le manj očitno je. In prav s težavo dojemanja besed, ki jih sicer pozna, a ne razume, je Fassbinder soočil Phoebe Zeitgeist.

Phoebe je bila na naš svet poslana, da bi se seznanila z njegovo kulturo. Opremljena z osnovnim znanjem jezika se pomeša med ljudi in opazuje, a se v začetku še ne vmešava. O ljudeh se vedno največ naučiš, če se ne vmešavaš, zato so denimo vožnje z avtobusom brez slušalk v ušesih vedno tako zabavne in poučne. Tako v prvem od treh delov Fassbinderjeve drame Phoebe zgolj nemo prisluhne kratkim monologom likov, s pomočjo katerih lahko bežno spoznamo njihove pretekle izkušnje, prepričanja, osnovne značajske poteze. Drama se prevesi v drugi del, v katerem dramski liki vstopijo v dialog drug z drugim, in prav na tem mestu Phoebe kaj hitro pride do bistvene ugotovitve. Preden se je znašla tu, se je naučila naših besed, a je bilo vse zaman, saj govorice ljudi nikakor ne razume. Sicer pa med svoje zapiske lahko kmalu doda še opombo, da svoje govorice ne razumemo niti mi sami, saj je v pogovorih ljudi, s katerimi se sreča, boleče očitno, da se ne poslušamo in ne razumemo. Phoebe tako zgolj ponavlja slišane besede in stavke in iz njih poizkuša sestaviti nekaj smiselnega, povednega, nekaj, kar bi podalo tudi vsebino, ne le prikazalo medosebnega odnosa, ki se zrcali skozi izrečene besede. Še toliko večjo moč pa besedi namenja tretji del drame, kjer se Phoebe tudi aktivno vključi v pogovore ljudi okrog sebe. Seveda si pri tem pomaga zgolj z jezikom, ki se ga je naučila, in vestno ponavlja stavke, ki jih je pred tem slišala od drugih. A še zdaleč ne gre le za slepo nametavanje stavkov, pač pa Phoebe besede selekcionira, vstavlja v nov kontekst in jim s tem daje nov pomen, čeprav sama pri tem ostane popolnoma nevedna. Gre torej za spreten dramatikov prikaz tega, kako pomembna sta tako kontekst kot čas, v katerem so posamezne besede izrečene. Vsekakor pa se tu lahko vrnemo na Barthesovo tezo o tem, kako nepomemben postane avtor, ko spoznamo, da je za razumevanje sporočila bistven predvsem tisti, ki ga prejme. Phoebe, ki v dialogih s pomočjo izposojenih besed postane avtorica sporočila, je šele nedavno stopila na ta planet in ne pozna principov njegovega delovanja, ni se še seznanila z nenapisanimi pravili, po katerih se določa dinamika med posamezniki. Tako njena misel, izkušnja in njene okoliščine za interpretacijo besedila postanejo popolnoma nepomembne, saj je važno le še to, kako si bo na podlagi svoje izkušnje besede interpretiral njihov prejemnik. In prav skozi odzive Phoebejinih sogovornikov najbolje spoznamo tako njih same kot tudi njihovo dojemanje sveta. Medtem ko nekateri Phoebe razglasijo za noro, ji drugi zavzeto prikimavajo in strašno hvalijo njene modre besede. Skozi njihovo percepcijo se riše vse, kar v našem svetu ostaja neizrečeno in nedoživeto. Povsem preprost stavek, ki se nekemu ne bi zdel prav nič posebnega in bi ga pripisal blebetanju norice, bi pri nekom drugem morda sprožil boleče spomine ali načel temo, s katero se v življenju noče soočati. Besede, ki bi se nekemu zdele modre in bistre, bi nekoga drugega, ki bi imel z nečim več izkušenj in bi vedel, da je teorija eno, praksa pa nekaj povsem drugega, izrazito užalile. In tako se vrtil ta naš svet.

Pravzaprav je bistveno vprašanje, ki se po tovrstnem razmisleku odpira v bralcu, predvsem to, ali so besede sploh še potrebne. Phoebe Zeitgeist svojo ekspedicijo na tuji planet sklene tako, da ljudem z ugrizom odvzame sposobnost izrekanja koherentnih misli. Vsekakor rešitev, ki bi se je z veseljem poslužil marsikdo od nas, kadar je primoran poslušati kakšno posebno intenzivno debato v svoji bližini. Pogovori mladine na zadnjem petkovem avtobusu, zborovanje starejših gospa v kavarni, globoka modrovanja pivopivskih gospodov v vaški gostilni, glasno hvalisanje najstnikov na šolskem igrišču, privoščljivo zbadanje male očkove princese, ki prijateljici pod nos meče, da je njena nova barbika najbolj kul. Da, brez besed bi se dalo živeti. Phoebe nas tako ali tako uči, da se kljub besedam med seboj ne razumemo. Pa vendarle, morda je pa Phoebe samo z napačnega planeta? Tu spodaj prav nihče od nas ni opazil, da bi bilo z našim načinom komuniciranja kaj narobe. In če pesnik hoče svoj konjak, dajte pesniku konjak, da bo še naprej lahko risal ta svet v besedah, ki jih ne bomo razumeli, a nas bodo zapeljale s svojo lepoto in nam dajale občutek varnosti in topline.